
MARIALE BEDEVAARTSOORDEN: GAVE EN OPGAVE

INLEIDING

Mei 2010, enkele weken nadat de voormalige bisschop van Brugge het misbruik van zijn neef bekend had en zijn ontslag aangeboden had, verliep alles behalve rustig. Dag na dag werden we door de media bestookt met feiten van seksueel misbruik van minderjarigen door priesters en religieuzen. Bisschoppen en oversten werd verweten dat ze op de hoogte waren en alles in de doofpot staken. Het deksel van die pot werd gelicht en niemand kon ontkomen aan de stank die de rottigheid verspreidde. Gelovigen waren ontgoocheld, kwaad, misnoegd. Velen zochten naar een manier om hun ongenoegen te ventileren. Een abonnement op het christelijke opinieblad *Tertio* of op *Kerk en Leven* opzeggen, niet meer naar de zondagsviering gaan, engagementen in kerkverband opzeggen... Het waren weken en maanden van gal spuwen en verwijten zowel binnen de Kerk als erbuiten.

Journalisten kwamen zoals gewoonlijk naar het bedevaartsoord van Onze-Lieve-Vrouw van Scherpenheuvel om bedevaarders te interviewen. Dat jaar niet met de vraag naar het waarom van hun bedevaart naar Maria, wel hoe ze stonden tegenover de vreselijke feiten van misbruik die aan het licht kwamen. Velen wilden gerust gelaten worden, ze waren de heisa beu. Natuurlijk vonden ze het allemaal verschrikkelijk, maar ze wilden verder met hun leven. Ook aan mij, als rector van het bedevaartsoord, kwamen de journalisten vragen stellen. “Zijn er dit jaar minder bedevaarders?” “Neen!”, “Hoe verklaart u dat?”, “De mensen komen niet naar Scherpenheuvel om een priester of een bisschop te ontmoeten, ze komen naar Maria en haar geloofwaardigheid staat blijkbaar nog overeind.” Mijn antwoord was ingegeven door een reactie die ik van een echtpaar hoorde aan het begin van alle commotie. Ik werd door hen aangesproken na de viering van de eucharistie. Na de zoveelste berichtgeving over het misbruik in de Kerk vroeg de man aan zijn vrouw: “Wat gaan we morgen doen, naar de mis gaan of niet?”, zijn echtgenote antwoordde: “Laten we naar Scherpenheuvel gaan”. Dat hebben ze gedaan en de reden was dat Maria daar is.

Na een vreselijk jaar van steeds maar nieuwe feiten van misbruik die aan het licht kwamen en vooral de relativering of zelfs verloochening ervan door confraters, werd het ook mij te veel. Is dit de Kerk van Christus waaraan ik mijn leven heb verbonden? Word ik in alle veralgemeningen ook veroordeeld tot een schurk? Doe ik mee aan de nefaste cultuur van doofpotoperaties? De aanhoudende kritiek op de Kerk deed mij pijn, maar nog meer de aanleiding

ervan, het gedrag van confraters in vervlogen en nabije tijden. Het werd opnieuw mei en ook Pinksteren. Op tweede Pinksterdag was ik getuige van de massa bedevaarders die de basiliek binnengingen, ik kon er haast zelf niet meer in. Er waren de honderden Polen, meegekomen met hun jaarlijkse bedevaart; er was een groep studenten uit Louvain-la-Neuve die te voet vanuit het 'oude' Leuven waren gekomen; er waren jongeren uit Brussel die 'dans les pas du père Damien' te voet van Tremelo waren gekomen. Er waren de talloze mensen van alle leeftijden, die als het ware de basiliek werden binnengezogen, aangetrokken door de kracht die uitgaat van het eeuwenoude genadebeeld, dat in zijn bescheidenheid zo sterk Maria verbeeldt.

Plots zag ik de Kerk van alle eeuwen. Zoals Maria destijds bij de vertwijfelde apostelen waakte in verwachting van de komst van de Geest, zo zag ik mezelf te midden van al die mensen in de nabijheid van diezelfde Maria. Hadden de apostelen toen ook niet het hoofd en het hart vol van twijfel? Waren ze ook niet bezig met het verraad van Judas, de verloochening van Petrus en de lafheid van allen die Jezus alleen hadden gelaten in zijn liefhebben tot het uiterste toe? En er kwam vrede in mijn hart, want zoals toen is Maria er ook nu bij, bij die Kerk in haar al te menselijke gedaante. Maria is geloofwaardig, maar ze helpt ook de Kerk om dat te zijn. Tweede Pinksterdag, waarop we niet alleen onze dankbaarheid uitvieren voor de gave van de Geest, maar ook voor Maria, moeder van de Kerk!

MARIA, MOEDER VAN ALLE GELOVIGEN

Uit deze twee ervaringen mag blijken dat de plaats van Maria in het leven van de gelovigen ook vandaag een grote betekenis heeft. Het wekt zelfs verwondering dat in een sterk geseculariseerde samenleving als de onze, Maria een aantrekkingskracht blijft hebben op heel wat mensen die vaak heel uiteenlopende ideeën hebben als het gaat over geloof en Kerk. Dat valt op in een bedevaartsoord als Scherpenheuvel waar mensen komen van hoogkerkelijk tot anti-kerkelijk. De beleving van de bedevaart wordt uiteraard gekleurd door de schakering tussen deze uitersten, maar ze komen. En allen komen in de basiliek en kijken naar het kleine genadebeeld en allen ontsteken een kaarsje, vaak met dezelfde intentie.

Maria wordt niet afgeschreven en opzijgezet. Men blijft niet weg in een oord dat aan haar gewijd is, ook al heeft men moeite met de dogma's die op haar betrekking hebben, ook al heeft men moeite met het instituut kerk en zijn leer, ook al heeft men van dit alles niet eens begrip. Je hoeft ook niet alles van iemand te weten of te begrijpen om hem lief te hebben. Ook wie kanttekeningen

plaatst bij de manier waarop hij of zij werd opgevoed, koestert een foto van de ouders. Ook wie niet akkoord gaat met een aantal zienswijzen of principes van de ouders, viert toch hun verjaardag, al dan niet met bloemen en geschenken. Ook wie niet gelooft in de verrijzenis en het eeuwige leven, kijkt met Allerzielen in de richting van de hemel.

Dat Maria vandaag vooral als ‘moeder’ wordt begroet is niet verwonderlijk. Dit beeld heeft diepe wortels in de volksvroomheid van in het begin, maar heeft ook Bijbelse wortels. Op het hoogtepunt van zijn zending, wanneer Jezus zijn leven geeft op het kruis als uitdrukking van zijn liefde tot het uiterste toe, wordt het moederschap van Maria uitgebreid tot alle gelovigen. “Toen Jezus zijn moeder zag en naast haar de leerling die Hij liefhad, zei Hij tot zijn moeder: ‘Vrouw, zie daar uw zoon.’ Vervolgens zei Hij tot de leerling: ‘Zie daar uw moeder’. En van dat ogenblik af nam de leerling haar bij zich in huis.” (Joh. 19, 26-27). Een plechtige proclamatie door Jezus zelf op het ultieme moment van zijn zending, waar ieder woord het gewicht van een testament krijgt.

De evangelist Johannes laat het openbare leven van Jezus beginnen met de bruiloft te Kana (Joh. 2, 1-11). Maria is er en ook de leerlingen zijn van de partij. Op het aangeven door Maria van het probleem van de wijn die op is, antwoordt Jezus tamelijk bot: “Vrouw, is dat soms uw zaak? Nog is mijn uur niet gekomen.” (Joh. 2, 4). Het vervolg is bekend en het hele verhaal kan worden gezien als een ouverture op wat verder komt in het evangelie. Alle ingrediënten zijn aanwezig. Het Nieuwe Verbond in zijn bloed, is er een van overvloed en heerlijkheid, het is een verbond van bruidegom en bruid, een verbond van liefde tot het uiterste toe. Maria is aanwezig, de leerlingen ook, evenals alle dorstige genodigden.

Als zijn uur gekomen is, is Maria er ook bij en in de geliefde leerling, alle leerlingen die Jezus verzamelt in zijn “bloed dat voor u en alle mensen wordt vergoten tot een nieuw en eeuwigdurend verbond”. Hier wordt de bescheiden rol van Maria op de bruiloft te Kana als ‘assistente’ een hoofdrol voor de gemeenschap van alle door Jezus beminde leerlingen: zij wordt hun moeder en zij haar zonen en dochters. Jezus vertrouwt de nieuwe familie van allen die “het woord van God horen en ernaar handelen” (Lc 8, 21b) toe aan zijn moeder.

De dogmata over het goddelijke moederschap (431) en de maagdelijkheid (553) zijn weliswaar gefocust op Christus, waarachtig God en waarachtig mens, maar geven ook Maria’s rol aan in de heilsgeschiedenis. Dat zij moeder is van Gods Zoon die bestond van voor alle tijden en die zich in onze tijd heeft gemanifesteerd door haar toedoen, geeft haar moederschap van alle gelovigen meer gewicht. De aantrekkingskracht van Maria op mensen die naar haar toekomen, ligt zeker in de aantrekking die een moederfiguur heeft. Dit element heeft de volksvroomheid ook sterk bevorderd, maar er is meer. Maria is een ‘goddelijke moederfiguur’. Dat zij moeder is van Gods Zoon geeft een dimensie

aan haar moederschap van alle gelovigen die door het Tweede Vaticaans Concilie werd erkend, maar die ook leeft in de volksdevotie. Dat mensen eeuwenlang tot op vandaag bij Maria komen die zij als moeder ervaren, betekent meer dan dat Maria een moederfiguur is zoals mensen die kennen en hoogschatten vanuit hun eigen ervaring in het gezin. Het heeft ook te maken met haar trouw als moeder van Jezus, met haar smarten, met haar eenvoud, met haar zuiverheid.

Men merkt wel eens op dat mensen die naar een bedevaartsoord komen dat aan Maria is toegewijd, Maria hoger zetten dan haar Zoon. Bijbels gesproken betekent dit een contradictie met hoe Maria in het evangelie wordt voorgesteld en hoe zij zichzelf ziet als de “dienstmaagd des Heren” (Lc 1, 38). Ook theologisch klopt die verheffing van Maria boven haar Zoon niet, want zelfs de recentere dogma’s van haar onbevleete ontvangenis (1854) en haar tenhemelopneming (1950) zijn – hoewel niet ingegeven vanuit een christologische bekommernis – niet los te denken van de Vader en de Zoon. Beide dogma’s zijn de vrucht van een mariale volksvroomheid van eeuwen die onder de Piuspauzen een hoogtepunt kende¹, inhoudelijk echter zijn ze gefundeerd door het goddelijke heilsplan voor de mensen. De onbevleete ontvangenis van Maria slaat dan wel op Maria die zonder zonde werd ontvangen, maar dan toch binnen het heilsplan waarin de menswording van Gods Zoon centraal staat. In een onvolkomen vergelijking zou je Maria dan als een Johannes de Doper kunnen zien, wiens getuigenis van Jezus een hoogste onderscheiding krijgt en die door velen van hoog tot laag gewaardeerd wordt, maar die binnen Gods heilsplan de voorloper is. Ook in hun eigen woorden zien Maria en Johannes de Doper zichzelf als ‘klein’ omdat Jezus ‘groter’ is. En ook de tenhemelopneming van Maria is niet los te denken van de verrijzenis van Christus.

Deze Bijbelse en theologische invullingen van wat op het eerste gezicht als louter mariale volksvroomheid wordt beschouwd, zijn - volgens ons - wel aanwezig in de beleving van de devotie tot Maria. Wij menen dat er zonder Christus geen sprake zou zijn van de mariale volksvroomheid, niet alleen vanuit louter historisch oogpunt omdat we zonder Jezus nooit van Maria zouden hebben gehoord, maar ook theologisch. Zoals menig Mariabeeld ook Jezus insluit, zo sluit de devotie tot Maria ook het geloof in Gods Zoon in. Deze verbinding geeft geloofwaardigheid aan het moederschap van Maria voor alle gelovigen, niet alleen vanuit theologisch standpunt, maar ook in de volksvroomheid.

¹ E. HENAU, *Hemelse Koningin. oerbeeld van de Kerk – Model van de christen*, in G. DANNEELS (e.a.), *Maria en de nieuwe evangelisatie*, Averbode, 1988, p. 31. Henau merkt op dat het fundament van deze Mariadogma’s het *factum Ecclesiae* is, de geloofszin van de gelovigen waardoor de geloofsbeslissingen in tegenstelling tot voorheen, ook iets met de volkswil te maken hebben. Een democratiserend element dus (p. 35).

MARIA, BEELD EN BELOFTE VAN ONS HEIL

De Constitutie over de Kerk, *Lumen Gentium*, bespreekt Maria waar zij thuishoort, namelijk in de Kerk². Niet alleen als moeder van Christus en van alle gelovigen, ook als model van de christen. Dit beeld van Maria is stevig Bijbels en theologisch gefundeerd, maar ook niet vreemd aan de volksvroomheid. Gelovigen hebben in Maria steeds een voorbeeld van geloof gezien. Ze wordt ook als de ‘eerste gelovige’ van het nieuwe verbond voorgesteld die, in tegenstelling tot de eerste vrouw - Eva -, trouw blijft aan haar gegeven woord aan God. “Mij geschiede naar uw Woord” (Lc 1, 38b), drukt de volledige overgave van Maria aan Gods wil uit en dat is geloven. Bovendien blijft ze trouw aan dat woord in lief en in leed, tot zelfs in het grootste leed van een moeder, de dood van haar Zoon. In die geloofstrouw van Maria, wordt ze een voorbeeld voor alle gelovigen. Die trouw wordt door de Vader beloond door Maria het bederf van de dood niet te laten zien en haar op te nemen in de hemel met ziel en lichaam. De volkomenheid van Maria’s geloof wordt doorgetrokken in de volkomenheid die zij heeft in de hemel. Daarin wordt het voorbeeld van de gelovigen ook toekomstbeeld voor wie ‘ja’ zegt aan de wil van God over zijn of haar leven³.

Ook dit beeld is niet vreemd aan de beleving van de bedevaarder die Maria komt groeten. Iedereen ziet in Maria een gelovige vrouw ongeacht waar men zelf staat als gelovige. Zij staat altijd verder in haar geloof aan Gods woord en haar overgave aan zijn wil. In een bedevaartsoord merk je dat aan de intenties die aan haar worden gericht, aan het woordeloze gebaar van het offeren van een kaarsje, aan de teksten van de vieringen, aan de vraag om zegening... Iemand die zichzelf niet onmiddellijk als gelovige bestempelt, gaat het geloof van Maria niet ‘verlagen’ naar het eigen niveau. Integendeel zelfs, men is eerder blij dat Maria hoger staat in het geloof en daarom komt men ook tot bij haar. Iemand die zichzelf als diepgelovig beschouwt, eert Maria omdat haar geloof nog hoger staat. En voor alle schakeringen tussen deze uitersten blijft Maria een voorbeeld in het geloof.

In teksten van vieringen stelt men vast dat Maria als model wordt voorgehouden. Haar geloofshouding die in overgave en toewijding aan Gods

² Zie M. LAMBERIGTS, *Vaticanum II: Terugkeer naar de essentie. Een analyse van de bespreking van het thema Maria door de deelnemers aan het Tweede Vaticaans Concilie. 5de Scherpenheuvellezing – 25 oktober 2013*, Antwerpen: Halewijn, 2013. De auteur geeft de discussies weer die voorafgingen aan het plaatsen van de bespreking van Maria binnen de bespreking over de Kerk.

³ Cfr. K. STRUYS, *Maria-dogma's in het licht. Een historische, theologische en existentiële lezing van verdichte momentopnames uit de rooms-katholieke mariologie. 8ste Scherpenheuvellezing – 14 oktober 2016*, Antwerpen: Halewijn, 2017, pp. 42-43.

heilsplan wordt geconcretiseerd, komt sterk uit de verf in teksten en gebeden. “Help ons te geloven zoals Maria, Heer”. Of in het gebed tot Onze-Lieve-Vrouw van Scherpenheuvel: “Schenk ons iets van uw geloof en leer ons dienstbaar zijn aan de mensen”. Het *Magnificat* klinkt als een aanklacht tegen verdrukking en onrecht en Maria gaat ons daarin voor. Haar trouw onder het kruis, haar waken bij de apostelen, het wordt allemaal voorgesteld als een uitnodiging tot navolging.

MARIA VERBINDT

Eind jaren negentig maakte de Nederlandse Christelijke Radio Vereniging (NCRV) – van protestants-christelijke signatuur – een documentaire over het bedevaartsoord van Scherpenheuvel. Het werd een heel degelijke televisie-uitzending, die tot driemaal toe werd uitgezonden in Nederland. Ik vroeg aan de makers vanwaar de interesse kwam in Maria en in een bedevaartsoord aan haar gewijd, bovendien een dat in de contrareformatie tot ontwikkeling kwam. Het antwoord was merkwaardig. Men stelde vast dat in de reformatie vandaag Maria meer aandacht krijgt bij de gelovigen en dat er zich zelfs een vorm van devotie tot haar aan het ontwikkelen was. Binnen de reformatie, zo stelden de programmamakers, mist men de warmte van de volksdevotie.

Vanuit deze constatering werd Prof. Adelbert Denaux aangezocht om in 2012 de vierde *Scherpenheувellezing* te wijden aan het onderwerp: Maria in de oecumene⁴. Als lid van de *Anglican Roman Catholic International Commission* (ARCIC) is hij goed geplaatst om de plaats van Maria in de anglicaanse en in de rooms-katholieke Kerk te belichten. Hij stelde de gemeenschappelijke verklaring van 2005 voor die als titel heeft: ‘Maria, genade en hoop in Christus’⁵. De conclusies van deze verklaring betekenen een grote doorbraak in de oecumenische dialoog betreffende de plaats van Maria in beide kerken. Wij geven ze hier weer:

- “dat de leer dat God de Gezegende Maagd Maria in de volheid van haar persoon in zijn heerlijkheid heeft opgenomen in overeenstemming is met de Schrift, en enkel in het licht van de Schrift begrepen kan worden (§ 58);
- dat met het oog op haar roeping om de moeder van de Heilige te worden,

⁴ A. DENAUX, *Maria in de oecumene. 4de Scherpenheувellezing - 19 oktober 2012*, Antwerpen: Halewijn, 2012.

⁵ ANGLICAN-ROMAN CATHOLIC INTERNATIONAL COMMISSION (ARCIC), *Mary: Grace and Hope in Christ (An Agreed Statement)*, Harrisburg PA – London: Morehouse, 2005. Een Nederlandse vertaling door A. DENAUX verscheen in *Collationes* 35 (2005) 173-212.

het verlossingswerk van Christus in Maria ‘terug’ reikt tot in de diepte van haar wezen en tot haar allereerste begin (§ 59);

- dat indien de leer over Maria in de twee definities van de tenhemelopneming en de onbevleete ontvangenis begrepen wordt binnen het Bijbelse patroon van Gods bestel van hoop en genade, van die leer gezegd kan worden dat hij overeenstemt met de leer van de Schriften en de oude gemeenschappelijke tradities (§ 60);
- dat deze overeenkomst, indien ze aanvaard wordt door onze twee Gemeenschappen, de vragen omtrent gezag die rijzen uit de twee definities van 1854 en 1950 in een nieuwe oecumenische context geplaatst zouden worden (§ 61-63);
- dat Maria een blijvend dienstwerk heeft dat in dienst staat van het dienstwerk van Christus, onze enige middelaar; dat Maria en de heiligen voor de hele Kerk bidden en dat de praktijk om Maria en de heiligen te vragen voor ons te bidden niet gemeenschapssplitsend is (§ 64-75)”⁶.

De oecumenische dialoog kent naast de officiële overlegorganen ook ontmoetingen aan de basis. Dit geldt voor de contacten tussen gelovigen van de verschillende gemeenschappen en de samenwerking die eruit voortkomt, maar ook in bedevaartsoorden die – zeker als mariale oorden – weliswaar katholiek zijn, maar ook ontmoetingsplaatsen voor christenen uit verschillende kerken.

Bij ons minder bekend is de aanwezigheid van moslims in mariale bedevaartsoorden. Naar aanleiding van de feestelijkheden rond de Mechelse Cavalcade van 2013 ging ik op vraag van de voormalige hulpbisschop voor Vlaams-Brabant en Mechelen, Mgr. Leon Lemmens, in gesprek met de Marokkaanse hoogleraar en imam Mohammed Amine Smaili over Maria in de Bijbel en in de Koran⁷.

In de Koran wordt Maria (Marjam) vaker vermeld dan in de Bijbel, er is zelfs een heel hoofdstuk naar haar genoemd. Zowel in de Bijbel als in de Koran wordt de zwangerschap van Maria/Marjam als een goddelijke scheppingskracht voorgesteld. Maria/Marjam is ongehuwd en moeder van Jezus/’Isa. Een principieel verschilpunt is de status van Jezus/’Isa in het christendom en in de islam. In de evangeliën wordt Hij “Zoon van God” genoemd, terwijl dit in de islam met stelligheid wordt afgewezen. In de islam is ‘Isa de zoon van Marjam en wordt hij ‘Misih’ (Messias), profeet van Allah en boodschapper van zijn Woord genoemd. In de Bijbel is Jezus behalve de Zoon van God ook zijn boodschapper en de Messias.

⁶ A. DENAUX, *Maria in de oecumene* (n. 4), 32-33.

⁷ Zie *Tertio*, 12 juni 2013, 11.

Wat betreft de aankondiging en de geboorte van Jezus/'Isa uit Maria/Marjam zijn er duidelijke overeenkomsten in de Bijbel en in de Koran. In de islamitische traditie is er echter ook de vraag of Maria in het evangelie dezelfde is als Marjam in de Koran.

De elementen die uit deze korte beschrijving blijken, geven al aan waarom moslims interesse tonen in katholieke bedevaartsoorden die aan Maria zijn toegewijd. Hoogleraar Gender Studies aan de Radboud Universiteit Nijmegen Prof. Willy Jansen en zijn studente, Meike Kühl, deden hier onderzoek naar⁸.

De ondervraagden zagen geen probleem in het vereren van Maria en in het vragen om haar steun⁹. De onderzoekers zien hiervoor verschillende redenen die geworteld zijn in de islam. Ten eerste is de verering van Maria gefundeerd door de plaats van Marjam als moeder van 'Isa in de islam. Vervolgens is de voorstelling van Marjam in de Koran voor gelovige vrouwen inspirerend. Zij wordt voorgesteld als maagd die haar zuiverheid bewaart, zij wordt vereerd om haar geloof en haar gehoorzaamheid als gelovige. Zij staat open voor het goddelijke Woord en is eraan gehoorzaam. Een derde reden zien de onderzoekers in de overeenkomst tussen Marjam en Fatima, de dochter van de Profeet. Beide vrouwen spelen een voorname rol in de islam. Zij staan voor zuiverheid, geloof, medelijden en rechtvaardig lijden; zij worden beiden als moeder van het geloof beschouwd.

Zoals in het christelijke volksgeloof speelde voor de ondervraagde islamitische vrouwen de theologie een ondergeschikte rol in hun devotie tot Marjam. Voor hen is de moederfiguur belangrijk, evenals het gebed om troost en hulp te vinden voor fysieke, sociale en psychische noden. De beleving van Maria/Marjam is in het volksgeloof gefundeerd in de Bijbel of in de Koran, maar niet per se in de officiële theologie van het katholieke geloof of van de islam.

Het is merkwaardig dat de motivaties waarom zowel christenen als islamieten Maria/Marjam opzoeken in heiligdommen sterkte overeenkomsten vertonen. Die motivaties zijn geworteld in het volksgeloof waarin Maria/Marjam geëerd wordt als moederfiguur, maar ook als 'zuster' in het geloof. Maria/Marjam wordt dan ook aangeropen om hulp en troost, maar ook als voorbeeld in het geloof. Deze motivaties hebben echter ook een duidelijke verwijzing naar de Bijbel/Koran. Hoewel de verering van Marjam in katholieke bedevaartsoorden door de officiële islam niet wordt aangemoedigd, valt deze volkse onderstroom niet te ontkennen. In de katholieke traditie werd de volksdevotie wel onderkend

⁸ W. JANSEN & M. KÜHL, *Shared Symbols. Muslims, Marian Pilgrimages and Gender*, in *European Journal of Woman's Studies* 15 (2008) 295-311.

⁹ De onderzoekers gingen in gesprek met islamitische bedevaarders in de Maria-oorden van Kevelaer (Duitsland), Fatima (Portugal) en Selçuk (Turkije).

en mondde ze zelfs uit in leerstellingen waardoor een nieuwe impuls ontstond vanuit het leergezag om de devotie tot Maria te verlevendigen.

Zowel in het christendom als in de islam is de volkse gehechtheid aan Maria tegelijk een kans en een probleem.

- Sedert de reformatie en het antwoord van de katholieke Kerk met de contrareformatie is de plaats van Maria in het leven van de christenen een kwestie van identiteit geworden. Dit heeft invloed gehad zowel op de volksreligiositeit als op het kerkelijke leergezag¹⁰.
- In het directorium over de volksdevotie en de liturgie dat de Romeinse Congregatie voor de goddelijke eredienst en de sacramenten in 2002 uitvaardigde, wordt zowel de kracht van de volksreligiositeit op gebied van de oecumene en de interreligieuze dialoog onderkend als de nood aan uitzuivering ervan. Het document, dat vooral aandacht besteedt aan de liturgie in bedevaartsoorden, roept op tot duidelijkheid als mensen uit verschillende religies, ook niet-christelijke, op bedevaart komen¹¹.
- De praktijk van bedevaarten door moslims naar christelijke Maria-oorden wordt binnen de islam zeker niet algemeen aanvaard. Waar de enen het tolereren als een gehechtheid aan een gemeenschappelijk symbool, zullen anderen het juist zien als een inbreuk op het authentieke islamitische geloof.
- De kennismaking met elkaars geloofsbronnen dient een oprechte interreligieuze dialoog, omdat zij respect opwekt voor elkaars eigenheid en de kans biedt om punten van herkenning te zien.

BESLUIT

Het volstaat om een mariaal bedevaartsoord te bezoeken om vast te stellen dat de ‘uittocht’ die vele parochies in onze contreien tekent, daar niet van toepassing is. Soms ziet men zelfs het tegenovergestelde, nl. de ‘toevlucht’ van gelovigen naar dergelijke oorden, die als oases in het huidige kerkelijke landschap rust en schaduw bieden, maar ook water voor wie dorst heeft en voedsel voor wie hongert naar God. Wie in gesprek gaat met bedevaarders en bezoekers van een mariaal heiligdom, wie luistert naar hun levensverhalen en hoe weinig gehoor ze elders vinden, begrijpt al beter waarom ze komen. Wie wat dieper graaft op zoek naar de motivaties van hun verlangen om Maria te ontmoeten, leest op de talloze intentiebriefjes haast letterlijk dezelfde verzuchtingen die Jezus hoort van de mensen die Hem komen opzoeken in het evangelie. Daarin zit meteen ook de

¹⁰ E. HENAU, *Hemelse Koningin, Oerbeeld van de Kerk – Model van de christen* (n. 1), p. 31.

¹¹ CONGREGAZIONE PER IL CULTO DIVINO E LA DISCIPLINA DEI SACRAMENTI, *Direttorio su pietà popolare e liturgia. Principi e orientamenti*, Città del Vaticano, 2002, pp. 233-235.

diepste grond van het succes dat mariale oorden sedert hun ontstaan kennen. Er is geen fundamentele tegenstelling tussen volksgeloof en Bijbels geloof. Het getuigt dan ook van arrogantie te menen dat mensen die op bedevaart gaan minder gelovig zouden zijn dan mensen die dat niet doen, maar die in de Bijbel hun geloof voeden. Jezus zelf toont meer respect voor de ‘kleingelovigen’ die Hem opzoeken met duidelijke vragen om genezing, Hij prijst hen om hun grote geloof – een onderscheiding die nooit ten deel valt aan de schriftgeleerden!

De ‘spontane’ verbinding die bedevaarders maken met Maria als moeder, voorbeeld, toekomstbeeld, heeft – zo hebben we proberen aan te tonen – diepe wortels in de Schrift en in de theologie. De oude en recentere Mariadogma’s bevestigen dit, zij het vanuit een verschillende ontstaansgeschiedenis. De ‘existentiële’ beleving van het geloof hoeft dus niet in tegenstelling te zijn met het ‘geleerde’ geloof in Bijbel, theologie en kerkelijk leerzeg.

Mariale bedevaartsoorden hebben een bijzondere roeping en zending in de Kerk en kunnen het voortouw nemen in de evangelisatie die een voortdurende uitdaging vormt. Paus Franciscus noemt Maria zelfs ‘Moeder van de evangelisatie’¹². Hij wijdt een paragraaf aan haar in zijn apostolische exhortatie *Evangelii gaudium*, die hij bovendien besluit met een lang gebed gericht aan Maria, Maagd en Moeder¹³. Ook het volksgeloof wordt door paus Franciscus beschouwd als een “evangeliserende kracht”¹⁴, als een middel om de cultuur uit te zuiveren vanuit het evangelie¹⁵, als een uitdrukking dat ons geloof geïncarneerd is en dus een persoonlijke relatie veronderstelt¹⁶. Telkens verbindt paus Franciscus wezenlijke elementen uit de evangelisatieopdracht van de Kerk met de kracht van het volksgeloof. Bedevaartsoorden spelen ook in onze tijd en misschien nog meer in onze sterk gesecculariseerde samenleving een belangrijke rol om de opdracht van de Kerk gestalte te geven.

Bedevaartsoorden hebben door hun aantrekkingskracht bijzondere mogelijkheden om het geloof te vieren, te verkondigen en te dienen. Het zijn ‘troeven’ die gegeven zijn en die als genade mogen worden beschouwd. Het gevolg is dat bedevaartsoorden die talenten dienen aan te wenden in dienst van het evangelie en van de grotere kerkgemeenschap, in dienst ook aan alle mensen van goede wil en van de wereld met haar zorgen en problemen. Zeker een heiligdom dat aan Maria is toegewijd, heeft de opdracht om de gastvrijheid

¹² *De vreugde van het evangelie*, Apostolische exhortatie (Wereldkerkdocumenten, 34), Brussel, 2014, p. 176.

¹³ *De vreugde van het evangelie*, pp. 176-181. (nrs. 284-288).

¹⁴ *De vreugde van het evangelie*, pp. 81-84 (nrs. 122-126).

¹⁵ *De vreugde van het evangelie*, p. 49 (nr. 69).

¹⁶ *De vreugde van het evangelie*, p. 61 (nr. 90).

van Maria gestalte te geven, maar ook haar dienstbaarheid in concrete daden om te zetten voor de noden van vandaag. De verwijzing naar Christus: “Doe maar wat Hij u zeggen zal“ (Joh 2, 5b) en zijn evangelie in haar lofzang (Lc 1, 46-55) helpt een bedevaartsoord om de Blijde Boodschap te verkondigen als een bevrijdende en geloofwaardige boodschap. De vreugde om het geloof die Maria uitstraalt bij iedere ontmoeting die zij in het evangelie heeft, helpt om in een bedevaartsoord van ganser harte te vieren in een veelheid van liturgische vormen. Mariale bedevaartsoorden ontvangen vele talenten, niet om veilig opgeborgen te worden, niet om angstvallig bewaakt te worden, maar om gul te delen en te vermenigvuldigen.

Wij hebben getracht om in deze bijdrage, vertrekkend van de ervaringen in het bedevaartsoord van Onze-Lieve-Vrouw van Scherpenheuvel, de betekenis van dergelijke plaatsen van volksgeloof aan te geven en te duiden. We hebben gewezen op de kracht en de mogelijkheden die het volksgeloof heeft en aangegeven dat deze kracht gehaald wordt uit een hechte Bijbelse verbondenheid. We hebben een band proberen te leggen met de theologie om aan te geven dat bedevaartsoorden, meer specifiek wanneer ze aan Maria zijn toegewijd, ook een “theologische vindplaats”¹⁷ kunnen zijn. Verwijzend naar de interesse voor Maria in de oecumene en in de interreligieuze dialoog tussen christendom en islam, hebben we ook op de verbindende betekenis van Maria gewezen.

Na herhaalde pleidooien van de postconcliaire pausen om de devotie tot Maria en het volksgeloof te herwaarderen, is de tijd rijp om dankbaar de plaatsen waar beide verenigd zijn te koesteren als een gave en een opgave tot opbouw van de Kerk en van de wereld.

LUC VAN HILST – SCHERPENHEUVEL

Pastoor-rector van Scherpenheuvel

Adres: Rozenkranslaan 5, 3270 Scherpenheuvel

E-mail: pastoor@scherpenheuvel.be

¹⁷ *De vreugde van het evangelie*, p. 84 (nr. 126).

Résumé : Un sanctuaire dédié à Marie: Don et mission

Cet article veut, à partir des expériences pastorales vécues dans le sanctuaire Notre Dame de Scherpenheuvel (Montaigu), montrer le sens et l'importance de la piété populaire. Ce sont des lieux où la dévotion populaire offre – comme l'ont souligné différents papes depuis le Concile Vatican II – des possibilités pour l'évangélisation à nos jours. La force de la dévotion populaire ne s'explique pas par une atmosphère mystérieuse qui mène à la superstition, mais elle a des racines profondes dans l'expérience biblique et on la retrouve également dans les multiples rencontres d'hommes simples avec Jésus. Le pape François dit de cette force évangélisatrice de la piété populaire: 'Les expressions de la piété populaire ont beaucoup à nous apprendre, et, pour qui sait les lire, elles sont un lieu théologique auquel nous devons prêter attention, en particulier au moment où nous pensons à la nouvelle évangélisation.' (Exhortation Apostolique, *La joie de l'Evangile*, n° 126). Des sanctuaires dédiés à Marie nous offrent aussi la possibilité d'un dialogue œcuménique et interreligieux, car les événements organisés dans ces lieux nous font découvrir comment Marie rassemble les hommes, par delà les différences de confession ou même de religion. Il est temps de revaloriser les sanctuaires dédiés à Marie en tant qu'ils sont offerts à l'Eglise comme un don et une mission.